

FRANSMANNEN of Fransmans, volksbenaming voor de Belgische (hoofdzakelijk Vlaamse) arbeiders die vanaf het begin van de 19de eeuw in de Franse landbouw, steenbakkerijen en suiker- en chicoreifabrieken seizoenarbeid gingen verrichten. De naam was niet van toepassing op de grensarbeiders en de definitieve arbeidsemigranten.

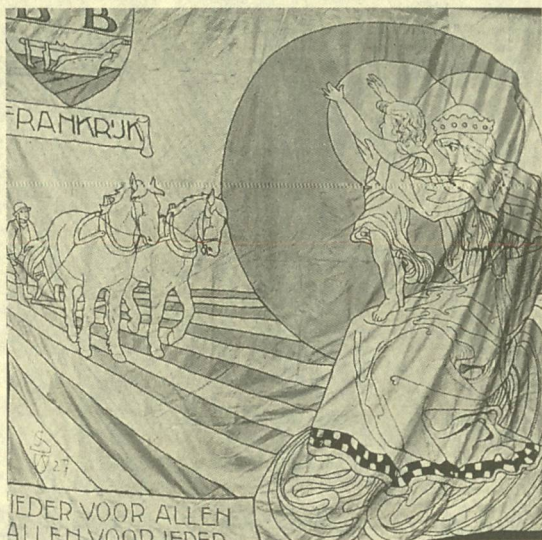
De meerderheid van de Fransmannen was afkomstig uit Oost- en West-Vlaanderen. Binnen de V.B. stonden zij symbool voor het sociaal-economisch achtergestelde **Arm Vlaanderen**. Bovendien illustreerden zij de verknochtheid van de Vlaamse boer aan zijn grond; de boer opteerde niet voor definitieve **emigratie** maar keerde steeds naar Vlaanderen terug. Dit beeld over de Fransmannen is ook aanwezig in de Vlaamse literatuur over het arbeidersleven. Bekende voorbeelden hiervan zijn de novellen *De Oogst* (1900) en *De Werkman* (1913) van **Stijn Streuvels**, de roman *Trimards* (1912) van **Edward Vermeulen**, *Bieten* (1956) van **Felix Dalle**, *Suiker* (1958) van **Hugo Claus** en *Pastorke Denys* (1927) van **Filip de Pillecyn**.

Het fenomeen van de Fransmannen duurde voort tot in de jaren 1950-1960 van de 20ste eeuw. Het zou ontstaan zijn tijdens de crisisperiode rond 1820. In die tijd ging het over slechts enkele honderden mensen. Pas na 1845 kende de Vlaamse seizoenarbeid in Frankrijk een sterke uitbreiding. Dit hing samen met de overschakeling van de Franse landbouw op de suikerbietenteelt. Vlaamse boeren hadden ervaring met dit gewas en genoten (zeker na 1848) de voorkeur boven de Franse arbeiders. Onmiddellijk na de Frans-Duitse oorlog van 1870- 1871 deed zich een nieuwe piek voor. Na overproductie (vanaf 1880) en de daaropvolgende reorganisatie werd de suikerbietenteelt geconcentreerd rond Parijs en het zuiden van Picardie. De Vlamingen werden verplicht een langere reis te ondernemen, maar gunstige treintarieven zorgden voor een aanhoudende trekbeweging. Rond 1900 schakelden vele Franse telers van suikerbiet over op chicorei, waarvoor eveneens Vlaamse arbeiders werden aangetrokken. Bovendien werkten ook veel Vlaamse seizoenarbeiders in de Franse steenfabrieken (10.000 in 1898), een activiteit die door de mechanisering in het interbellum ophield te bestaan.

Het aantal Belgische arbeiders in Frankrijk tussen 1900 en 1913 wordt geschat op 40 à 60.000 mensen, van wie er 22.000 uit Oost-Vlaanderen, 12.000 uit West-Vlaanderen en 4000 uit Henegouwen kwa-

men. Dit betekende dat 42% van de mannelijke landbouwarbeiders in Oost-Vlaanderen als seizoenarbeider in Frankrijk actief was. In het interbellum nam het aantal Fransmannen sterk af (ongeveer 25.000 in 1919 en ongeveer 15.000 in 1929). Zowel de mechanisering van de landbouw als de hogere definitieve emigratie en de aantrekkingskracht van de Franse industrie centra (Rijssel, Robeke en Toerkonje) en de Belgische nijverheid speelden daarbij een rol. De officiële statistieken vanaf 1934 laten nog een stijging van 19.000 tot 23.000 in 1937 zien, maar tijdens de Tweede Wereldoorlog daalde het aantal zeer sterk. Overigens was het na de Eerste Wereldoorlog niet langer Oost- maar wel West-Vlaanderen dat het hoogste aantal seizoenarbeiders leverde. Oost-Vlaanderen lag immers dicht bij centra als Brussel, Antwerpen, Gent en andere Waalse centra. Na 1948 (14.490 Fransmannen) bleef het aantal seizoenarbeiders geleidelijk afnemen tot slechts 1135 arbeiders in 1968. Oorzaken waren de verbeterde economische situatie van Vlaanderen, verdere landbouwmechanisering en immigratie van andere arbeiders in Frankrijk (voornamelijk Polen en Italianen).

Rond de eeuwwisseling was er een hulpactie ontstaan om de Fransmannen morele en sociale hulp te bieden en uitbuiting tegen te gaan. Een pionier was de katholiek Gustaaf Eylenbosch (hoofdredacteur van *Het Volk*), die ter plaatse de leefomstandigheden van de Fransmannen bekeek (1898) en daarop een speciale editie van *Het Volk* voor de Fransmannen liet verspreiden (onder de titel *Het Vlaamsch Kruis*). In hetzelfde kader werd in 1900 in Oost-

Belgische seizoenarbeiders in Frankrijk verenigden zich tijdens het interbellum. Dit is de vlag van de Belgische Boerenbond (Union agricole belge) in Frankrijk, met een tekening van Jos Speybroeck, ingewijd in 1927.

Vlaanderen met steun van het bisdom een beschermingscomité opgericht, twee jaar later gevolgd door eenzelfde initiatief in West-Vlaanderen. Belangrijk bij deze comités waren de aalmoezeniers, die niet alleen in de Vlaamse dorpen zelf plaatselijke comités oprichtten, maar ook de arbeiders in Frankrijk ter plaatse gingen steunen. De bekendste onder hen was de priester Edmond Denys, die tussen 1902 en 1914 en opnieuw tussen 1919 en 1922 in acht Franse departementen de Vlaamse arbeiders bezocht. Denys stichtte talrijke kassen van onderlinge bijstand en gaf vanaf 1902 voor de Fransmannen het blad *De Stem uit het Vaderland* uit. Het in 1927 verschenen boek van Filip de Pillecyn, *Pastoorke Denys*, was grotendeels gebaseerd op de artikelen van Denys in dit blad. Naast Denys was ook Henri Blondeel een bekende aalmoezenier. Blondeel was tijdens de Eerste Wereldoorlog in Frankrijk verzeild geraakt en zette daar tot 1934 het werk van Denys voort. Een anders opgevat initiatief ging uit van de in 1898 te Gent opgerichte *Association flamande pour la Vulgarisation de la Langue française*, die de Vlaamse arbeiders Frans wilde leren en hiervoor ook een Nederlands-Frans conversatieboekje uitgaf (20.000 exemplaren). De zware levensomstandigheden en de uitbuiting door sommige werkgevers lokten acties uit van de vakbonden. Een overeenkomst uit 1924 bracht het loon van de Fransmannen op eenzelfde peil als het Belgische loon, terwijl in 1927 de verplichting van een schriftelijk contract doorgevoerd werd (na 1930 meestal in tweetalige vorm). In 1949 werden de Fransmannen opgenomen in het Belgische sociale zekerheidstelsel en daarna sloten de Franse en Belgische overheden een overeenkomst aangaande een door beide overheden beheerd immigratiekantoor in Toerkonje. Het Algemeen Christelijk Vakverbond (ACV) richtte in 1949 een Nationaal Secretariaat voor de Seizoenarbeiders op, die in 1959 80% procent van deze arbeiders vertegenwoordigde. Vanuit dit secretariaat werden talrijke activiteiten georganiseerd, zoals familiereizen naar Franse werkplaatsen en seizoenarbeidersdagen.

LITERATUUR: S. Streuvels, *De Oogst*, 1900; – E. Vermeulen, *Trimards*, 1912; – S. Streuvels, *De Werkman*, 1913; – E. Ronse, *L'émigration saisonnière belge*, 1913; – F. de Pillecyn, *Pastoorke Denys*, 1927; – J. de Jaeger, *Vlaamse chicoreidrogers in Frankrijk*, onuitgegeven proefschrift, 1952; – M.G. Maeyens, *Enkele aspecten van de seizoenarbeider en zijn gezin in het gewest Roeselare*, onuitgegeven proefschrift, 1953; – G. Durnez, 'Vlamingen in Frankrijk', in *De Standaard* (25, 26, 28, 29 oktober en 1, 3, 8, 10, 18 november 1955); – H. Claus, *Suiker*, 1958; – J. Theys, *Een analyse van de Westvlaamse grensarbeid in Noord-Frankrijk*, 1969; – L. Schepens, *Van Vlaskutser tot Franschman. Bijdrage tot de geschiedenis van de Westvlaamse plattelandsbevolking in de negentiende eeuw*, 1973; – L. Bruggeman, *Asten, bieten en... mensen*, 1986; – B. Woestenborghs, *Vlaamse Arbeiders in de vreemde* (Bijdragen Museum van de Vlaamse Sociale Strijd, nr. 10, 1993); – L. Bruggeman, *Het lot van de Laerens. Seizoenarbeid van vader op zoon*, 1995.

ILLUSTRATIE(s), zie: emigratie.

NICO WOUTERS